

⁴³ G. V. Hegel, »Fenomenologija duha«, Predgovor, BIGZ, 1979, str. 9.

⁴⁴ Doprinos jugoslovenske filozofske misli problematiziranju pitanja Marxovog odnosa spram Hegela je velik. Od naših filozofa koji se bave ovim pitanjem, po mom mišljenju, treba spomenuti Predraga Vranickog, Gaju Petrovicu, Vjekoslava Micećina, Davora Rodinu, Ivana Parića, Vanju Sutlića, Zarku Pušovskog. Posebno su interesantna i inspirativna, za svako suvremeno mišljenje, referiranja Davida Rodina o odnosu zbiljske i prividne zajednice u Hegeli i Marxu (vidi: Davor Rodin, »Marxova misao zajednice«, izd. Predsedništvo Konferencije Saveza studenata Jugoslavije, Beograd 1974, str. 28–40) i njegova studija »Aspekti odnosa između Hegelove i Marksove dialektike«. U ovom posljednjem jasno je vidljiva razlika između Marxovog i Hegelovog koncepta slobode. Ta se razlika ne manifestira toliko u polaznim pozicijama i fiksirajući problema, već upravo u konzervativizmu koja i jedan i drugi povlače iz zajedničkog ishoda. Marx kreće od spekulacije revolucije, Hegel od revolucije spekulacije (Davor Rodin, »Aspekti odnosa između Hegelove i Marksove dialektike«, Institut za društvene nauke, Beograd 1967, str. 21). Interesantna su i referiranja Vjekoslava Micećina o istom pitanju.

⁴⁵ Erich Fromm, »Imati i biti«, »Naprijed«, Zagreb 1979, str. 130.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ E. Fromm, »Zdravo društvo«, »Rad«, Beograd 1963, str. 142–143.

⁴⁸ Skrećem pažnju na izvanredne pogovore dvojice naših filozofa: Gajo Petrović, »Frommovo shvaćanje čovjeka«, u: Erich Fromm, »Čovjek za sebe«, »Naprijed«, Zagreb 1977, str. 179–192; Gvozden Flego, »Frommovo shvaćanje čovjeka«, u: Erich Fromm, »Imati i biti«, naved. izd. 1979, str. 9–53.

⁴⁹ Erich Fromm, »Čovjek za sebe«, naved. izd., str. 23.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Lukacs je ukazao na neposredne konzervativne ne samo njemačkog klasičnog idealizma, nego i na one »marksiste« koji su u tematiziranju povijesne zbilje napustili razmatranje totaliteta povijesnog procesa, tj. Hegel-Marxovu metodu. Vidi: Lukacs, »Povijest i klasna svijest«, naved. izd. str. 97 i 191.

⁵² Sartre s kritički odnosio prema nastojanjima u »marksizmu« poslike Marca. Ona su umjesto Marca pojma totalitetu stvorila »skolašku totalitetu«. Vidi o tome: Žan-Pol Sartre, »Egzičnost i marksizam«, »Nolit«, Beograd 1970, str. 29.

⁵³ Vidi: Rade Kalanji, JEAN PAUL SARTRE, MISLILAC SVREMENOSTI (u povodu Sartrove smrti), »Kulturni radnik«, Zagreb 1980, br. 2, str. 134.

⁵⁴ Markučić, »Kultura i društvo«, BIGZ, Beograd 1977, str. 161.

⁵⁵ S obzirom na ovo pitanje, moje stajalište je u potpunosti identično s mišljenjem Rasima Mumonovića. Vidi: Rasim Mumonović, »Ljudskost i povijest — Marksističko zasnivanje filozofske antropologije«, »Svjetlost«, Sarajevo 1978.

jedne biološke osnove. On je delove Blumenbahove mongolske i američke rase spojio u jednu, pripisao deo južnoazijskih naroda australijskom tipu, i evropsku rasu potpodelio na tamni i svestano deljak. Brojčana prevaga evropskih tipova očigledno ga je navela da povuče istaćanje razlike u ovoj rasi, koju je podjelio na ksantokročnu ili plavokosu, i melankročnu ili tamnu rasu. Lako bi bilo načiniti jednako vredne potpodeli i u drugim rasama. Još je jasniji uticaj kulturnih stanovišta u razvrstanju put Klemovog (Klemm), koji je, prema kulturnim domaćnjima raznih tipova ljudi, razlučivao aktivne i pasivne rase.

Najtipičniji pokušaj da čovečanstvo razvrstava iz razmatranja i anatomskih i lingvističkih stanovišta učinio je Fridrik Miler (Friedrich Müller), koji za osnovu svojih glavnih deljaka uzima oblik kose, dok sve manje podele zasniva na lingvističkim obzirima.

Ova i mnoga druga predložena razvrstanja jasno pokazuju stanje potpune zbrke i protivrečnosti; a to nas navodi na zaključak da ljudski tip, jezik i tip kulture nisu ni prisno ni trajno povezani.

Istorija i etnografska razmatranja potvrđuju ispravnost ovog gledišta.

U sadašnjem razdoblju možemo zapaziti mnoge slučajevе где dolazi do potpune promene jezika i kulture, bez odgovarajuće promene fizičkog tipa. To, na primer, važi za severnoameričke crnce, narod poreklom uglavnom afrički; u pogledu kulture i jezika, međutim, oni su sušinski Evropljani. Mada je tačno da se među američkim crncima nalaze neki preživeli tragovi afričke kulture i jezika, kultura glavnine njih u suštini je kultura neobrazovanih klasa naroda u kojem žive, i njihov jezik je u celini istovetan s jezikom njihovih suseda — engleskim, francuskim, španskim ili portugalskim, već prema tome koji jezik preovlađuje u raznim delovima kontinenta. Moglo bi se prigovoriti da je prenošenje afričke rase u Ameriku bilo veštacko, i da u ranija vremena nije bilo tako obimnih seoba i preseljivanja.

Međutim, istorija srednjovjekovne Europe pokazuje da su se mnogo puta zbivale obimne promene u jeziku i kulturi, bez odgovarajuće promene u krvi.

Najnovija istraživanja fizičkih tipova Evrope, opet, veoma su jasno pokazala da rasprostranjenost tipova dugo ostaje ista. Ne upuštajući se u pojedinosti, možemo reći da se alpski tip može, s jedne strane, lako razlučiti od severnoevropskog, a s druge strane od južnoevropskog / Ripli (Ripley), Deniker /. Taj alpski tip se pokazuje prilično jednoobraznim na širom prostoru, bez obzira na to kojim se jezikom govorilo i koja nacionalna kultura preovlađivala na pojedinom području. Srednjovjekovni Francuzi, Nemci, Italijani i Sloveni toliko su blizu istom tipu da bezbedno možemo pretpostaviti zamašan stupanj krvne srodnosti, bez obzira na jezičke razlike među njima.

Primeri slične vrste, gde trajnost krvi srećemo uz daleko-sežne izmene jezika i kulture, nalaze se i u drugim delovima sveta. Kao jedan od primera mogu se pomenuti Vedi iz Šri Lanke — narod po tipu iz osnova različit od susednih Sinhal (Singaleza), čiji su jezik izgleda usvojili, i od kojih su očigledno pozajmili i jedan broj kulturnih odlika / Sarazin (Sarasin), Seligman (Seligmann) /. Drugi primjeri su, još, Japanci iz severnog dela te zemlje — koji su, po krvi bez sumnje, u znatoj meri Ainui / Belc (Bälz), Ten Kate — / i Jukagiri iz Sibira, koji su, iako u velikoj meri zadržavajući staru krv, asimilovani u kulturu i jezik susednih Tungua / Johelson (Jochelson) /.

Rasa, jezik i kultura

franc boas

Moderna proučavanja pokazala su da se telesni oblik ne može smatrati apsolutno postojanim, i da su budući zavisne od spoljašnjih uslova — fiziološke, mentalne i društvene funkcije veoma raznolike, tako da se neki prislan odnos između rasa i kulture ne čini verovatnim.

Valjalo bi da se taj problem ispita iz jednog drugog ugla, istraživanjem koje bi pokazalo da li su fizički tipovi, jezici i kulture tako prisno povezani da je izvestan njihov spoj osoben za svaku ljudsku rasu.

Očito je da bi, ako ta međuvježa treba da postoji u strogom smislu reči, pokušaj i razvrstavanje čovečanstva sa ma kojeg od ta tri stanovišta nužno dovodi do istih ishoda; drugim rečima, svako bi se stanovište moglo nezavisno ili u spoju s drugima upotrebljavati za proučavanje veza među raznim grupama čovečanstva. U stvari, ovakvi su pokušaji česti. Jedan broj razvrstanja čovekovih rasa u celini se zasniva na anatomskim osobenostima, ipak često zdrženim sa geografskim obzirima; druga se zasnivaju na razmatranju nekog spoja anatomskih i kulturnih odlika koje se smatraju osobenim za izvesne grupe čovečanstva; neka se, opet, prvenstveno zasnivaju na proučavanju jezikâ koje govore ljudi predstavnici za izvestan anatomski tip.

Pokušaji koji su tako preduzimani dovode do sasvim različitih ishoda⁴³. Blumenbach (Blumenbach), jedan od prvih naučnika koji su pokušali da razvrstavaju čovečanstvo, razlučivao je pet rasa — kavkasku, mongolsku, etiopsku, američku i malajsku. Prilično je jasno da se ovo razvrstavanje zasniva koliko na geografskim, toliko i na anatomskim obzirima, premda je opis svake rase prvenstveno anatomski. Kivije (Cuvier) je razlikovao tri rase — belu, žutu i crnu. Haksli (Huxley) se strože držao

Mada je, dakle, očito da u mnogim slučajevima jedan na od, ne prolazeći mešanjem kroz znatnu promenu tipa, potpuno menjaju svoj jezik i kulturu, mogu da se navedu još i drugi slučajevi, gde možemo pokazati da jedan narod zadržava svoj jezik, mada prolazi kroz zнатне promene krv i ili kulture, ili kroz obe promene. Kao primer za to mogu se pomenuti evropski Madari, koji su zadržali svoj jezik, a izmešali se s ljudima koji govore indoevropske jezike i, uza sve namere i svrhe, usvojili evropsku kulturu.

Slični uslovi mora da su pretezali i među Atapaskima — u jednoj od velikih jezičkih porodica Severne Amerike. Glavnina ljudi koji govore jezicima iz te grupe živi u severozapadnom delu Amerike, između Aljaske i Hudsonovog zaliva, dok drugima dijalektima govore neka mala plemena u Kaliforniji, a nemaju, opet, i velika skupina naroda u Arizoni i Novom Meksiku². Odnos između ovih dijalekata toliko je prisilan da ih sve smatramo smatrati granama jedne velike grupe, i mora se pretpostaviti da su vi potekli iz jednog jezika kojim se nekada govorilo na nekoj velikoj jedinstvenoj teritoriji. Sada se narodi koji govore ovim jezicima iz osnova razlikuju po tipu — budući da su stanovnici doline reke Makenzi sasvim različiti od kalifornijskih plemena, a ovi, opet, od plemena iz Novog Meksika. Oblici kulture u ovim raznim oblastima takođe su sasvim različiti: kultura kalifornijskih Atapaska podseća na onu kalifornijskih plemena, dok je kultura Atapaska iz Novog Meksika i Arizone pod uticajem kulture drugih naroda tih oblasti.³ Čini se verovatnije da su se grane ovoga soja selile iz jednog dela one velike teritorije u drugi, gde su se mešali sa susednim narodima, i tako izmenili svoje fizičke osobnosti, mada su upamtili svoj govor. Bez istorijske dokazane grade taj se proces, naravno, ne može dokazati.

Te dve pojave — očuvanje tipa s promenom jezika, i očuvanje jezika s promenom tipa — na izgled suprotne jedna drugoj, često idu zajedno. Primer je rasprostranjenost Arapa duž severne obale Afrike. U celini uzev, arapski element je očuvao svoj jezik; ali, istovremeno, bračno ukrštanje s domorodnim rasama bilo je ubičajeno, pa su potomci Arapa očuvali svoj stari jezik i izmenili tip. S druge strane, domoroci su, u izvesnoj meri, odustali od svojih jezika, a nastavili da se venčavaju među sobom, i tako očuvali svoj tip. Kako je svaka ovakva promena povezana s uzajamnim ukrštanjem, promene oba tipa moraju se uvek zbivati istovremeno, i biće razvrstavane kao promena tipa ili promena jezika — već kako je naša pažnja usmirena prema jednom ili drugom narodu, ili, kako je u nekim slučajevima, ova ili ona promena izraženi. Slučajevi potpune assimilacije, bez ikakvog međumešanja ljudi o kojima je reč, cíne se retkim, ako ne i sasvim nepostojecima.

Mnogo je više slučajeva trajnosti tipa i jezika, a promene kulture. Čitav istorijski razvoj Evrope, od preistorijskih vremena, u stvari je beskrajni niz primera ovog procesa, koji se čini mnogo lakšim, pošto se assimilacija kultura svugde odvija bez stvarnog mešanja krvi, kao posledica podražavanja. Dokaz za difuziju kulturnih elemenata može se svugde naći. Nikakve razlike u rasi niti jeziku nisu delotvorne prepreke njihovom širenju. U Severnoj Americi, Kalifornija pruža za to dobar primer; tu se govore mnogi jezici, i nalazimo izvesnu meru uraznoličenosti tipova, ali, istovremeno, preovlađuje zamašna jednoobraznost kulture / Kreber (Kroebert) /. Drugi takav slučaj je na obala Nove Gvineje, gde, bez obzira na izrazitu mesna uraznoličenja, preovlađuje prilično osoben tip kulture, koji ide zajedno sa snažnom uraznoličenošću jezika. Od civilizovanih naroda, kao primer se može navesti čitava oblast koja je pod uticajem kineske kulture.

Kultura Afrike pokazuje da rasne razlike nimalo ne smetaju difuziji. Azisko uzgajanje stoke izmenilo je kulturni život velikog dela Afrike. Politički i pravni oblici života crnaca u velikoj su meri parnjaci onima iz feudalne Evrope. Zaludno bi bilo našto da se afričke ustavne razumeju a da se pri tom nešta na umu nijihova prisna veza sa susednim kontinentima. Na krajnjem jugu Afrike, Bušmani i Bantui jesu dva naroda koji se razlikuju po tipu i jeziku. Pa, ipak, glasovi jezika tih južnih Bantua ispoljavaju sličnosti sa glasovima bušmanskih jezika, kakve se ne ponavljaju ni u kojem drugom delu kontinenta. Sličnost je u glasovima koji se dobijaju snažnim uvlačenjem, a ne izbacivanjem vazduha. Vrlo slabi glasovi ove vrste javljuju se i u drugim delovima kontinenta, što možda ukazuje na neku drevnu govornu naviku, koja je nekad postojala na širem području; ali naročito javljanje takvih glasova među južnim Bantuima može jedino biti posledica nedavnog usvajanja.

Ova razmatranja pokazuju da, bar u sadašnje vreme, anatomski tip, jezik i kultura ne moraju imati iste sudsbine, da jedan narod može održati trajnost tipa i jezika, a menjati kulturu, ili očuvati trajnost tipa, a menjati jezik, ili trajnost jezika, a menjati tip i kulturu. Očito je, dakle, da pokušaji razvrstavanja čovečanstva, zasnovani na sadašnjoj rasprostranjenosti tipa, jezika i kulture, moraju dovoditi do različitih ishoda, već prema prihvaćenom stanovištu; da će razvrstavanje prvenstveno zasnovano na samome tipu dovesti do nekog sistema koji manje — više tačno predstavlja krvne veze datog naroda; međutim, one se ne moraju podudarati s njegovim kulturnim vezama. Na isti način, razvrstanja zasnovana na jeziku i kulturi ne moraju da se podudaraju s biološkim.

Ako je tako, onda problem poput arijevskoga ne postoji pošto se odnosi na istoriju arijskih jezika; a pretpostavka da je neki određeni narod, čiji su članovi uvek bili krvno srođni, morao biti nosilac tog jezika kroz istoriju — kao i druga pretpostavka, da je izvestan kulturni tip morao uvek pripadati narodima koji govore arijskim jezicima — sasvim je proizvoljna, i nije u saglasnosti sa zapaženim činjenicama.

Ipak, moramo priznati da se teorijskim razmatranjem istorije tipova čovečanstva, jezika i kultura vraćamo na pretpostavku o ranim uslovima, tokom kojih je svaki tip bio mnogo više izvođen od ostalog čovečanstva no što je to sada. U sledu toga su kultura i jezik koji su pripadali jednom jedinom tipu moralni biti mnogo oštire od kulture i jezika drugih tipova, negoli što su to, kako nalazimo, sada. Takvo stanje nije nigde zapaženo; ali poznavanje istorijskih razvojnih procesa skoro da nas primorava na pretpostavku da je takvo stanje postojalo u jednom vrlo ranom razdoblju u razvitku čovečanstva. Ako je to tačno, postavilo bi se pitanje da li su neku izdvojenu grupu u jednom ranom razdoblju nužno odlikovali jedan jedini tip, jedini jezik i jedina kultura, ili su u takvoj grupi mogli biti zastupljeni različni tipovi, različni jezici i različne kulture?

Kad bi bilo opravdano verovanje da su te tri pojave u primitivnim zajednicama bile prisno povezane, istorijski razvoj čovečanstva pružio bi nam jednostavniji i jasniju sliku. Takva se pretpostavka, međutim, ničim ne može dokazati. Sasvim suprotno, sadašnja rasprostranjenost jezika, u poređenju s rasporandom tipova, čini na izgled verovatnijim da su, unutar bioloških jedinica čak i u najranijem vremenu, bili zastupljeni ne samo jedan jezik, i ne samo jedna kultura. Verujem da se sasvim bezbedno može reći da je širom sveta biološka jedinica — zanemarujući neznatne mesne razlike — mnogo šira od jezičke; drugim rečima, da grupa ljudi koji su, s obzirom na telesni izgled, tako bliski da ih smatramo predstvincima istog čovečanstva obuhvataju mnogo više jedinki no što je ljudi koji govore jezike čija nam je genetska srodnost poznata. Ovakvi primeni se mogu naći u mnogim delovima sveta. Tako bi evropska rasa — grubo podvodeći pod ovaj termin sve pojedince koje bez oklevanja razvrstavamo kao pripadnike bele rase — obuhvatila narode koji govore indoevropskim, baskijskim, semitskim i uraliko-altajskim jezicima; isto bi važilo, među azijskim tipovima, za Sibirce; među američkim tipovima — za deo kalifornijskih Indijanaca.

Kolikо nam kazuje naša istorijska dokazna građa, nema nikakvog razloga za verovanje da je broj jezika čije se poreklo, prema obliku i sadržini, ne može otkriti u nekom zajedničkom materijalnom gororu, ikada bio manji nego što je sada. Sva naša građa čak pre ide da tome da pokaže kako je broj na izgled ne-srodnih jezika bio u ranija vremena mnogo veći no danas. Zasad nijesu na koji način ne možemo da utvrdimo da je postojalo neko još ranije stanje, u kojem su jezici koji se čine odelitima bili na neki način povezani. S druge strane, broj tipova koji su, po svemu sudeći, nestali čini se prilično malim, tako da nema nikakvog razloga pretpostavljati da je ikada trebalo da postoji neka bliza saobraznost u broju odelitih jezičkih i anatomske tipova; i to nas dovodi do zaključka da su, po svoj prilici, u ranu vreme postojale male izdvojene skupine ljudi sličnog tipa, od kojih je svaka možda posedovala svoj vlastiti jezik i kulturu.

Ovde možemo uzgred napomenuti da, s ovog stanovišta, veliku raznolikost jezika koju nalazimo u mnogim dalekim planinskim krajevima ne treba objašnjavati kao ishod potpunog potiskivanja ostatka plemena u nedostupne oblasti, već da se ona pre pokazuje kao preziveli trag jednog ranijeg opštег stanja čovečanstva, kad je svaki kontinent bio naseljen malim skupinama ljudi, koje su govorele različitim jezicima. Sadašnji bi se uslovi tako razvili kroz postepeno izumiranje mnogih starih sojeva i njihovo apsorbovanje u druge ili uništavanje širenjem drugih, koji su tako dolazili do poseda nad širom teritorijom.

Ma kako to možda bilo, nipošto nije verovatna teorija da su, isprva, svaki jezik i kultura bili ograničeni na jedan jedini tip, ili da su svaki tip i kultura bili ograničeni na jedan jezik; ukratko, da je ikada postojala neka prisna međuveza ove tri pojave.

Ako su tip, jezik i kultura isprva bili prisno povezani, sledilo bi da su se te tri odlike razvijale u približno istom razdoblju i zajednički. To se nipošto ne čini verovatnim. Osnovni tipovi čoveka, predstavljeni u negroidnoj i mongoloidnoj rasi, morali su se uraznoličiti mnogo pre obrazovanja onih oblika govora koji se sada razabiraju u jezičkim porodicama sveta. Mislim da čak i uraznoličavanje važnijih potpodela velikih rasa prethodili stvaranju prepoznatljivih jezičkih porodica. Na svaki način, biološko uraznoličavanje i oblikovanje govora bili su, u tom ranom razdoblju, podložni istim uzrocima koji i sada deluju na njih, a sve naše iskustvo pokazuje da ti uzroci mogu dovesti do velikih promena u jeziku mnogo brže negoli u ljudskom telu. U tom obziru leži glavni razlog za teoriju o odsustvu međuveze tipa i jezika, čak i tokom razdoblja oblikovanja tipova i jezičkih porodica⁴.

Ako je jezik nezavisan od rase, to još više važi za kulturu. Drugim rečima, kad se jedna skupina izvesnog rasnog tipa seli po nekoj širokoj oblasti pre no što je njen jezik stekao oblik koji smo kadri da razaberemo kao jednu jedinu jezičku porodicu, i pre no što je njen kultura dobila oblike čije tragove još možemo da raspoznamo među njihovim savremenim potomcima, biće nemoguće otkriti vezu između tipa, jezika i kulture, čak i ako je ona postojala u neko rano vreme.

Sasvim je mogućno da su se ljudi jednog zajedničkog tipa rasili po nekoj prostranoj oblasti i da se njihov jezik pritom toliko temeljno izmenio na svakom mestu napose da više nije mogućno otkriti povezanost modernih oblika — ili, pre njihovo opšte poreklo u jednom zajedničkom govoru. Isto se tako i njihova kultura mogla razvijati na različite načine, sasvim nezavisno od njihove drevne kulture, ili, bar, na takve načine da se genetske veze s tim prvašnjim oblikom, ako su postojale, više ne mogu dokučiti.

Ako prihvatimo ove zaključke i izbegnemo hipotezu o nekoj prvašnjoj prisnoj združenosti tipa, jezika i kulture, sledi da svaki pokušaj razvrstavanja čovečanstva više no jednog od tih stanovišta mora voditi u protivrečnosti.

Treba imati na umu da nejasan termin »kultura«, kako se ovde upotrebljava, nije neka jedinica koja podrazumeva da su svii vidovi kulture moralni smrati iste istorijske sudbine. Gledišta koja smo primenili na jezik takođe se mogu primenjivati na razne vidove kulture. Nema razloga koji bi nas gonio na verovanje da se tehnički izumi, društveno ustrojstvo, umetnost i religija razvijaju na sasvim isti način ili su organski i neraskidljivo povezani. Kao slični primer njihove nezavisnosti možemo pomenući pomorsku Čukče i Eskime, koji imaju istu, skoro istovetnu materijalnu kulturu, ali različit religijski život; ili razna indijanska plemena iz zapadnih nizija; ili ona plemena Bantu koja vode sličan ekonomski život, ali se razlikuju u pogledu sklopa društva. Odsustvo kohezije najjasnije se pokazuje u pokušajima grafičkog prikazivanja kulturnih oblika, kakve su Ankerman (Ankermann), Frobenius (Frobenius) i Višoff (Wischoff) preduzeli za Afriku, a Erland Nordenšjeld (Nordenskjöld) za Južnu Ameriku. Bez obzira na javljane povezane oblasti, prekidi u rasprostiranju oblika idu među upadljiva obeležja tih mape. Granice rasprostranjenosti se ne poklapaju ni s obzirom na raspored tipova i jezika, niši s obzirom na druge kulturne pojave, kao što su ustrojstvo društva, religijske ideje, umetnički stil, itd. Svaka od ovih pojava ima svoju vlastitu oblast rasprostiranja.

Cak se ni jezik ne može smatrati jedinicom, jer njegova fonetska, gramatička i leksikografska građa nisu nerazlučljivo povezane, jer različni jezici mogu, asimilacijom, postati u nekim osobinama slični. Istorije fonetike i leksikografija nisu nužno povezane s istorijom gramatike.

Takožvane »oblasti kultura« jesu pogodne poštalicе za bavljenje uopštenijim odlikama kulture, uglavnom zasnovane na istosti geografskih i ekonomskih uslova i na sličnostima materijalne kulture. Kad bi bile zasnovane na jeziku, religiji ili društvenom ustrojstvu, oblasti kulture bi se znatno razlikovale od onih obično prihvaćenih.

Primenjujući ovo razmatranje na istoriju naroda koji govore arijskim jezicima, zaključujemo da taj jezik nije nužno nastao unutar jednog od tipova ljudi koji danas govore arijskim jezicima; da se nijedan od njih ne može smatrati čistim, nemešovitim potomkom prvobitnog naroda koji je govorio pradrevnim arijskim jezikom; i da je, staviše, onaj izvorni tip možda razvio i druge jezike, pored arijskih.

Možemo zapitati da li se kulturna dostignuća dadu svrstati u neki progresivni niz, gde su neke rase proizvele beznačajne vrednosti, dok su druge stvorile one plemenite. Ako bi se moglo ustanoviti neko napredovanje kulture i ako bi se, istovremeno, moglo pokazati da prostiji oblici uvek nastaju u nekim rasama, a viši u drugima, možda bi bilo moguće zaključiti da postoje razlike u sposobnostima rasa. Lako je, međutim, dokazati da se u većini rasa javljaju najraznolikiji oblici kulture. U Americi se visoke civilizacije Perua i Meksika mogu usporediti s primitivnim plemenima sa Ognjene zemlje ili onima iz severne Kanade. U Aziji — Kinezi, Japanci i primitivni Jukagiri; a u Africi se sudanski crnci i lovci iz praiskonskih šuma nalaze jedni uz druge. Jedino u Australiji nisu nađeni nikakvi viši oblici kulture, a naša vlastita savremena civilizacija nema parnjaka u drugim rasama sve do najnovijih vremena, otkad Japan i Kina su deluju u mnogim našim najcenjenijim delatnostima, kao god što smo u ranija vremena mi od njih preuzeли mnoge njihove domažaje.

Greške koje leže u osnovi svih zaključaka utemeljenih na dostignućima raznih rasa dobro su poznate. Treba samo ponovo naglasiti da nikad ne možemo biti sigurni da li je mentalna priroda jednog primitivnog plemena uzrok njegove niske kulture, tako da u povoljnijim uslovima ono ne bi bilo kadro da dostigne napredniji kulturni život, ili je njegova mentalna priroda posledica njegove niske kulture, pa bi se njenim napredovanjem izmenila. Gotovo da je sasvim nemoguće naći građu za odgovor na ovo pitanje, sem u vezi s narodima istočne Azije, jer danas nikoje velike populacije drugih rasa nisu u položaju da budu društveno i politički ravnopravne s belima i da uživaju iste prilike za intelektualni, ekonomski i društveni razvitak.

Razmatranja koja navode na zaključak da primitivna plemena nemaju danas nikakvu priliku da razvijaju svoje urode-

ne darove sprečava nas da oblikujemo ikakvo mišljenje s obzirom na njihovu rasnu naslednu sposobnost. Da bismo na ovo pitanje odgovorili, treba da jasni razumemo istorijski razvoj kulture.

(Iz knjige *Um primitivnog čoveka*)

Preveo s engleskog Aleksandar Spasić

BELESKE

¹ Jednu istoriju ovih pokušaja izlaže Topinard, str. 1—147.

² V. mapu u *Handbook of American Indians (Priručnik o američkim Indijancima)*, Bureau of American Ethnology, Bulletin 30, I deo (1907).

³ Goddard, Reichard, Morice, Matthews.

⁴ Ovo ne smemo razumeti kao da znači da je svaki primitivni jezik u stanju neprekidnog brzog menjanja. Imamo mnogo dokaza o velikoj trajnosti jezika. Međutim, kada započnu, usled spoljnih ili unutrašnjih uzroka, promene su sklene da dovedu do temeljne izmene oblika govora.

BIBLIOGRAFIJA:

Ankermann, B., »Kulturkreise und Kulturschichten in Afrika«, *Zeitschrift für Ethnologie*, 37 (1905), str. 54 i dalje.

Büll, E., »Menschenrasen Ost-Aziens mit spezieller Rücksicht auf Japan«, *Verhandlungen der Berliner Anthropologischen Gesellschaft*, 33 (1901), str. 166—189.

Boas, Franz, »A. J. Stone's Measurements of Natives of the Northwest Territories« (»A. Dž. Stonova merenja domorodaca severozapadnih teritorija«), *Bulletin, American Museum of Natural History*, 14 (1901), str. 53—68.

— »Zur Anthropologie der Nordamerikanischen Indianer«, *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte*, 27 (1895), str. 367 i dalje.

Deniker, J., *The Races of Man (Čovekove rase)*, London, 1900.

Frobenius, Leo, *Atlas Africamus*, Minhen, 1921; *Die Atlantische Götter Lehre*, Jena, 1926.

Goddard, Pliny E., *Life and Culture of the Hupa (Život i kultura Hupa)*, University of California Publications in American Archeology and Ethnology, 1 (1903—04).

Huxley, H., »On the Geographical Distribution of the Chief Modification of Mankind« (»O geografskoj raspoređenosti glavnih modifikacija čovečanstva«), *Journal of the Ethnological Society*, nova serija, 2 (1870), str. 404—412.

Klemm, G., *Allgemeine Cultur-Geschichte der Menschheit*, Lajpcig, 1843.

Kroeber, A. L., *Handbook of the Indians of California (Priručnik o Indijancima Kalifornije)*, Bulletin 78, Bureau of American Ethnology, Vašington, 1925.

—, *Types of Indian Culture in California (Tipovi indijanske Kulture u Kaliforniji)*, University of California Publications in American Archeology and Ethnology, 2 (1904—07), str. 81—103.

Matthews, M., *Navaho Legends (Legende Navaha)*, Memoir of the American Folk-Lore Society, 5 (1897).

Morice, P. A. G., »The Great Déné Race« (»Rasa Velikog Denea«), *Anthropos*, 1, 2, 4 (1906, 1907, 1909).

Nordenskiöld, E., *Vergleichende Ethnographische Forschungen*, 1, 3, Geteborg, 1918, 1924.

Reichard, G. A., *Social Life of the Navajo Indians (Društveni život Indijanača Navaho)*, Columbia University Contributions to Anthropology, 7, 1928.

Ripley, W. Z., *The Races of Europe (Rase Evrope)*, Njujork, 1899.

Seligman, C. G. i B. Z., *The Vedas (Vede)*, Kembridž, 1911, str. 380.

Sarasin, F., *Ergebnisse naturwissenschaftlicher Forschungen auf Ceylon*, Vizbaden, 1892—93, ili, str. 569 i dalje.

Ten Kate, H., »Anthropologisches und Verwandtes aus Japan«, *Internationales Centralblatt für Anthropologie*, 7 (1902), str. 659.

Topinard, P., *Éléments d'Anthropologie générale*, Pariz, 1885.

Wieschoff, Heinz, *Die afrikanischen Trommeln*, Stuttgart, 1933.